

DAG SOLSTAD SNARARE NYFIKEN ÄN BITTER

Naturligtvis kommer han dragandes med två kappsäckar – såsom Arild Asnes, Knut Pedersen, Fjord, Peter Hansen har kämpat med sina blytungna väskor i roman efter roman, årtionde efter årtionde – men till skillnad från sina romanhjältar har han inte allt sitt jordiska gods instuvat i dessa väskor. Dag Solstad kommer från Tönsberg, tio mil söder om Oslo, där hundrafemtio personer har samlats föregående kväll för att lyssna till författarens uppläsning ur sin senaste roman *Genanse og verdighet*.

Det är hans tolfte roman sedan debuten 1965, en roman om en lätt försupen lektor i femtioårsåldern, "med en hustru som hade svällt ut lite för mycket, och som han åt frukost med varje morgon". Det är en pessimistisk roman, där duggregnet sakta faller från en blygrå himmel, och lektor Elias Rukla besväras av en lätt huvudvärk medan han försöker fånga sina elevers intresse för Henrik Ibsens *Vildanden*. Det har gått en lång, lång tid sedan hans kollega, lektor Knud Pedersen i Larvik, cyklade på vattnet.

Även om fallet började där någonstans.

När Dag Solstad publicerade *Gymnasielärare Pedersens redogörelse för den stora politiska väckelsen som har hemsökt vårt land* för nu tretton år sedan var det, om man så vill, en fortsättning på Arild Asnes 1970, romanen som kom 1971 och vållade sådan debatt. Dag Solstad, en ledare i det unglitterära Norge, kastade in en romanhjärte, en författare, som kvaldes över sakernas tillstånd och såg till sist den enda möjliga lösningen i organisation, som maoist. Romanen slutar i det att Arild Asnes ringer på sin första dörr för att sälja sin första Klassekampen, och blickar andaktsfullt in i en arbetares boning. *Gymnasielärare Pedersens...* var en mer pessimistisk betraktelse: "Ett kommunistisk parti ska man passa sig för, jag hoppas att jag har fått läsaren att förstå det", som näst sista meningen lyder, för att, dock, fortsätta i den något tvetydigare satsen: "Mer oviss är jag emellertid på om han (eller hon, som vi säger) har förstått det inre jubel jag känt när jag skrivit denna redogörelse."

Däremellan hade Dag Solstad skrivit fyra minst lika omdebatterade romaner, delar i vad han nu, där vi sitter på var sin sida om ett slitet krogbord i Kongens by, detta nådens år 1995, kallar ett försök att lösa den litterära frågan huruvida en småborgerlig intellektuell kan vända sig till, och skriva sig in i, arbetarklassen. Alltså ett litterärt projekt, inte ett politiskt. Ett mellanspel, men bara i kronologisk mening.

Lyckades det?

- Ja, jo, hm, i alla fall så långt jag är i stånd att göra. Jag skrev dom böcker med det innehåll jag ville ha. Jag gjorde inte arbetare som förklädda författare. Skillnaden mot de romaner jag nu skriver är ju att jag måste ha ett mer reflekterande förhållande till de personer jag skrev om. Jag måste samla information. Det är inte mina erfarenheter.

Han säger att han kände ett stort behov av att skriva romanen om kampen mot EEC, som det då hette, och trilogin om motståndsrörelsen under andra världskriget – och att han, så här i efterhand, är stolt över vad han åstadkom. Det kan ju bli förfärligt när intellektuella ska skriva för arbetarklassen. Även om han var alltför optimistisk i sin tro på möjligheten att skapa en arbetarklassens offentlighet.

- Det var ett snyggt nederlag.

Numera vänder han sig till de intellektuella, i alla klasser.

Numera är han mycket pessimistisk inför samhällets utveckling, och säger sig vara övertygad om att det bara blir värre. Han ser inte längre några möjligheter att åstadkomma ett förnuftigt samhälle.

- Vi lever i ett slags... *nöd*, säger han.

Dag Solstad mumlar, muttrar, frustar sig fram genom intervjun, till att börja med svår att uppfatta för en besökare från andra sidan Kölen, något spänd, hela tiden mycket vänlig, efterhand alltmer avslappnad och begriplig. Han river sig i sitt stora hår, blossar ivrigt på filtercigarrett efter filtercigarrett. Ögonen bakom de hornbågade glasögonen fäster sig sällan på intervjuaren; flyttar sig i stället runt lokalen medan han söker efter ord och mening. Han har ett litet hål på den vinröda tröjan, jeansen är slitna, träningskorna väl använda.

- Människan är ett socialt väsen, eller hur? Allt som är viktigt för mig, som är ett socialt väsen, tycks inte längre vara viktigt i det här samhället. Möjligheten för mig att utöva mina intressen,

att tillfredsställa mina elementära behov av intellekt, förnuft, av diskussion, debatt, nyheter – som jag har svårt att leva utan – blir allt mindre.

Sant, eller bara gammelmansgnäll?

– Det har jag funderat mycket på. Det är ju knäckfrågan.

Men, fortsätter författaren, nog är det offentliga samtalet mer utsatt i dag än på sextiotalet.

Häromdagen hittade han i sitt sommarhus – för övrigt det hus där Jens Bjørneboe levde och dog; Dag Solstad gifte sig i somras med Bjørneboes dotter – en Verldens Gang från 1963, vari en artikel om en död litteraturkritiker upptog en och en halv sida.

– En och en halv sida! Jag trodde inte mina ögon!

I dag hade VG ägnat en död litteraturkritiker en och en halv rad, om de överhuvudtaget brytt sig.

I *Genanse og verdighet* bryter eleverna upp mitt i en mening av Elias Rukla; för tio år sedan, reflekterar hjälten, hade de åtminstone låtit honom avsluta meningen. Han vågar inte protestera mot de aggressiva stön som upphöjs i klassrummet när han ber en elev att läsa ännu ett stycke ur *Vildanden* – inte på grund av feighet, nej, av fruktan, ty gymnasielärare Elias Rukla representerar en vacklande struktur, den upplysta eliten. Elias Rukla fruktar den dag då eleverna ska resa sig upp och lämna klassrummet. Det var bara en tidsfråga, fruktade han, innan hans gärning – att läsa och diskutera *Vildanden* i en gymnasieklass i Oslo, för att göra ännu en generation bekant med sitt kulturarv – är överflödig. Det är ingen som behöver honom längre.

– Den upplysta eliten har varit ett begrepp i norsk historia sedan början av 1800-talet.

Förutsättningen för att yttra sig offentligt var att hänvisa till den upplysta allmänheten. Det var den som var Ibsens publik. Det var den som drog igång industrialiseringen. Nu, i dag, är det ingen som vänder sig till den. Nu vänder man sig till konsumenter, till väljare, och undrar hur *många* som hör en. Det är den frågan man ställer sig: hur *många* hör mig? Det spelar ingen roll vad man säger, bara det är *många* som hör på.

Det offentliga samtalet, säger Dag Solstad och skakar ännu en cigarrett ur paketet, har blivit spel för galleriet. Prat. Tomma skal som ska fyllas. Det förs inte längre några intellektuella samtal i Norge. Ingen tillåts tala till punkt. De intellektuella står med ryggen mot väggen, och står kvar, medan det offentliga rummet befolkas av kändisar – detta äckliga svenska ord. Vi

har kommit in i ett tillstånd där en upplyst person inte längre är i stånd att läsa en artikel som är längre än hundra ord. Och det skrämmande, säger Dag Solstad, man blir ju själv en del av denna vulgarism. En lång artikel lägger jag åt sidan för att läsa senare.

Bitter? Nej, inte bitter, snarare nyfiken än bitter. Han undrar mer än han vet. Han har inte ens brustit ut i klagosång, även om han säger, med ett leende lekande i mungipan, att det nu kanske är dags för en stor, ändlös klagosång. *Genanse og verdighet* utmärks snarare av ilska än av bitterhet, snarare av sorg än av jämmer, och det är, även denna gång, svårt att inte då och då dra på smilbanden mitt i eländet.

Den som följt Dag Solstad genom åren vet ju annars att han inte tycker om att kallas humorist, hur många som än har försökt övertyga honom om att det är vad han är, bland mycket annat. Ja, han tycker så förtvivlat illa om detta, att han sett till att själva ta plats i en av sina romaner (*Forsøk på å beskrive de ugjennomtrengelige*) för att få resa sig upp på Teatercaféet och vråla: "Jag eier ikke humor!". (Han hinner resa sig ytterligare en gång och vråla "Jag er ikke ærlig!" innan han och hans romanhjärte, som just överöst författaren med beröm för hans humor och uppriktighet, blir utkastade från restaurangen.) Men pressar man honom, utan att smickra honom, mitt på dagen, över en härligt kall Mack som man ärligt har förtjänat, så säger han ja, jo, jovisst, jo, det är klart, ska gymnasielärare Pedersen på maoistiskt sommarläger och båten inte är inne och han och hans kamrater bestämmer sig för att cykla också den sista biten, på vattnet, jo, det är klart, det är humor i det. Men när han skriver detta, märk väl, så är det inte en rolig situation han är ute efter att beskriva, det är framför allt denna känslan av befrielse. Att kunna cykla på vattnet! Så kände sig gymnasielärare Knut Pedersen en sommardag 1977.

Fascination är ett ord Dag Solstad helst använder när han berättar om sitt författarskap. Han måste vara fascinerad för att kunna skriva till punkt, förbi alla de skär där han trott det vara omöjligt att hitta en fortsättning. Läsaren måste fascineras av hans berättelse, hur omöjligt det än kan tyckas vid en första anblick. Hans egen fascination måste smitta av sig, ge romanen den röst, ton, stämma – kalla det vad ni vill – som gör den till en roman, och inte en litteraturvetenskaplig konstruktion. Det är bakgrunden till hans förbryllande påstående att *En norsk man*, för vilken han tilldelades Nordiska rådets litteraturpris 1989, riktar sig till kvinnliga

danska läsare. Ty – säger han nu – om en kvinnlig dansk läsare först tar sig genom 12 sidor om Fremads kamp för att avancera från tredje till andra divisionen i den norska seriefotbollen, därefter 25 sidor om skridskosäsongen 1961-62, den tristaste i mannaminne, och sedan 35 sidor om den norske 1500-talshistorikern Absalon Pederssøns liv och verk – och fortsätter att läsa! – då har han skrivit en riktig roman. Då har han skapat *litteratur*. Han har lyckats med det som överklasspojken Marcel Proust, en av Solstads husgudar, lyckats med när han skriver sida upp och sida ner, roman efter roman, om den franska adelns liv och leverne kring sekelskiftet, och Dag Solstad, som inte är särskilt intresserad av ämnet, milt sagt, fascinerat följer med. – Detta är romanens hemlighet, säger han. Hur fånga läsare med något som de inte är intresserade av innan de läser boken och inte kommer att vara intresserade av efteråt? Därför fortsätter jag att skriva romaner på icke kommersiell grund. Därför att jag vet att kvinnliga svenska läsare inte är intresserad av skridsko.

Och vari består hemligheten?

– Det vet jag icke. Någon sa att den ovanligt trista skridskosäsongen 1961-62 var en allegori på livet. Då blev jag besviken. Jag skriver inte om livet på det sättet.

Varför skriver du då om skridskosäsongen 1961-62?

– Därför att jag är fascinerad av skridsko. Och därför att det är den mest norska av alla idrotter. Men påverka läsare? Nej, Dag Solstad är inte så optimistisk längre. Han nöjer sig med att skriva så bra som möjligt – och kan han bara lyfta en läsare till de höjder en sextonårig fotbollsentusiast i Sandefjord lyftes när han för första gången läste Knut Hamsun, ja, då är han fullt nöjd. Det är nog med en läsare. I princip.

Anders Sundelin

Expressen 22 december 1995